

Ajka, Szappan-völgyi kőfejtő földtani alapszelvény (K-50) természeti emlék – összefoglaló

Ez a kevesek által ismert, de mégis egyedülálló őslénytani ritkaságot rejtő, védett földtani alapszelvény a Déli-Bakonyban megbújó Úrkút község közelében, de már Ajka közigazgatási területén található. Korábbi elnevezése – *Úrkút, Ajkai úti kőfejtő* – ebből következően nagyon megtévesztő volt. A másik régi elnevezése, az *úrkúti Chondrodontás kőfejtő* az innen előkerülő ősmaradványokra utal. A *Szappan-völgy* (turistatérképen nem szereplő) neve feltehetően azzal kapcsolatos, hogy az itt folyó Csinger-patakban mosták a bányászok mangánércportól megfeketedett ruháit.

A helyszín megközelítése a két települést összekötő műútról lehetséges. Az egykori mélyművelésű mangánércbányától induló Szappan-völgyben haladó megerősített földútra a 10-es km-jelzés közelében lehet rákanyarodni, majd pár száz métert délkelet felé kell haladni. Onnét – a szép szálerdő fái közt 50 méterre – már látszik a kicsit magasabban lévő, völgyoldalba mélyedő kettős bányagödör. Közülük az alsó, jobb kéz felé eső szikláiban vannak a különleges, az egész országban csak itt látható ősmaradványok, amelyek az egykori kőbányászat révén tárultak fel.

A völgy bal oldala mentén lefelé még vagy féltucatnyi kőfejtő tárja fel látványosan a középső-kréta korú **Zirci Mészke Formáció Úrkúti Tagozatának** vastagpados rétegeit, amit elsősorban mészegetésre használtak. Ez a trópusi sekélytengerben mintegy 100 millió éve leülepedett kőzet főleg az Északi-Bakonyban elterjedt. Jellegzetes, a mészke felületéből mállással kipreparálódott, néhány centiméteres kagylóteknőiről könnyű felismerni.

Itt a kőfejtő egymásra merőleges bányafalai térben képezik le az ősi környezetet, így ebben az alapszelvényben egy gyönyörűen kipreparálódott kagylózátont, *biohermát* láthat szinte „belülről” az érdeklődő. Az egymásra növe, speciálisan megnyúlt teknőjű kagylók, a *Chondrodonták* metszetei több négyzetméternyi felületen mutatkoznak a kőfejtő falában. Az egyedek félig nyitott legyezőre hasonlító, néha 30 cm hosszúságot is elérő teknői álló helyzetben rögzültek a tengeralfjathoz. Sűrűn egymás mellé növe több négyzetméteres foltokat alkottak. Pusztulásuk után a következő nemzedékek mindig a régi teknőkre cementálódva növekedtek tovább; így több méter vastagságú *biohermák* is létrejöhetnek. A tengerben leülepedő mésziszap idővel aztán betemette a kagylóközösségeket, és mészkővé keményedve, napjainkig megőrizte számunkra.

A néha csaknem centiméteres falvastagságú teknők kipreparálódását a talajon átszivárgó és ezért szén-dioxiddal telítődő, gyengén szénsavas csapadékvíz is elősegítette. A repedések mentén leszivárgó agresszív víz a kőzet mészanyagát kissé jobban oldja, mint a benne lévő, szintén meszes, de ellenállóbb kagylóhéjakat, így azok egy idő után „kiemelkednek” a kőfelületből.